

بررسی جامعه‌شناسی کالبدی شهرهای ایران،

(نمونه‌ی موردی شهر اصفهان در سال ۱۳۸۵)^۱

* حمید کشاورز

** دکتر مهرداد نوابخش

کد مقاله: ۳۱۱

چکیده

در پژوهش حاضر در بخش نظری تحقیق به بررسی نظریات عمده در رابطه با موضوع کالبد شهری پرداخته‌ایم که چند دسته اصلی نظریات مورد استفاده قرار گرفته شده است: دسته اول نظریات بررسی کالبد شهری با دیدگاه‌های فرهنگی و زیباشناختی، دسته دیگر دیدگاه‌های اقتصادی و صنعتی و دسته سوم دیدگاه‌های مرتبط با کالبد شهری بر اساس نوع کشورها و موضوع جهانی‌شدن می‌باشد و در انتها دیدگاه‌های جامعه‌شناختی و شهرسازی جدید را مورد توجه قرار داده‌ایم. به دنبال کار نظری کار میدانی در مناطق یازده‌گانه شهر اصفهان (بر اساس آخرین تقسیمات شهرداری اصفهان و سرشماری سال ۸۵) با روش پیمایش و با استفاده از تکنیک پرسشنامه صورت گرفته است. حجم نمونه در این پژوهش ۳۸۴ خانوار و جامعه‌ی آماری شامل کل خانوارهای ساکن شهر اصفهان بوده‌اند. حجم نمونه بین گروه‌های پاسخگو به‌طور مساوی تقسیم شده و نمونه‌گیری به شیوه‌ی کوکران صورت گرفته است. در پرسشنامه از وضعیت و دیدگاه خانوارها در مورد کالبد و ساختار شهری سؤال شده است که در این تحقیق پنج شاخص اصلی شامل شاخص توسعه اقتصادی - اجتماعی، صنعت و روند صنعتی‌شدن، سیاست‌گذاری از بالا، مهاجرت و جهانی‌شدن مطرح شده است که بر اساس کارهای پیمایشی و نتیجه‌گیری‌های آماری ارتباط هر یک از شاخص‌های مطرح‌شده با متغیر وابسته کالبد و ساختار شهری در شهر اصفهان مورد سنجش قرار گرفته است و معنی‌داری و عدم معنی‌داری آن‌ها را مورد تجزیه و تحلیل قرار داده است که بر این اساس عمده‌ترین عوامل مؤثر بر کالبد و ساختار شهری شاخص‌های توسعه‌ی اقتصادی - اجتماعی، جهانی‌شدن، صنعت و روند صنعتی‌شدن می‌باشد و دو شاخص سیاست‌گذاری از بالا و مهاجرت، درجه اهمیت کمتری داشته است.

واژگان کلیدی: کالبد و ساختار شهری، توسعه‌ی اقتصادی - اجتماعی، جهانی‌شدن، مهاجرت، روند صنعتی‌شدن.

۱- مقاله حاضر بر اساس گزارش نهایی رساله دوره‌ی دکتری جامعه‌شناسی دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات تهران به سال ۱۳۸۸ تحت عنوان «بررسی جامعه‌شناسی کالبدی شهرهای ایران (نمونه‌ی موردی شهر اصفهان در سال ۱۳۸۵) انجام، تدوین و آرایه گردیده است.

* دانشیار و عضو هیأت علمی دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات. E-mail: Mehrdad-navabakhsh@yhoo.com

** دانش‌آموخته دوره دکتری دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات و عضو هیأت علمی دانشگاه آزاد اسلامی واحد دهقان.

E-mail: hamid.k102314@google.com

مقدمه

امروزه نیمی از جمعیت ۶/۸ میلیاردی جهان ساکن شهرها هستند و دو رخداد مهم جدید یعنی شهری‌شدن جهان و ظهور شهرهای جهانی باعث شده اکثریت جهان و زمین رفته رفته به شهر تبدیل شود، همچنین هزاران سال است که شهرها کانون فرهنگ و اندیشه، تعامل اجتماعی انسان‌ها و جایگاه بالندگی شهرنشینی هستند. بنابراین مسایل و مشکلات کالبد و ساختار شهری و شهرنشینی از دغدغه‌های اساسی مدیریت شهری کارشناسان و طراحان شهری بوده است و از محورهای اساسی طراحی شهری^۲ برطرف کردن این معضلات است. رشد شهرنشینی و صنعتی‌شدن جوامع شهری فرهنگ جامعه را به سرعت از اعتقادات و آداب و سنن دور کرده و تمایل به زندگی امروزی و استفاده از رفاه و ارزش‌های مادی به نوعی ارزش اجتماعی تبدیل شده به گونه‌ای که رشد تجملات و تزئینات در سیمای شهر و خانه‌ها از همیشه نمایان‌تر شده و جامعه‌ها را از پای‌بندی به یکدیگر و مناسبات خانوادگی و خویشاوندی دور کرده است. از یک طرف گسترش شهرها و افزایش جمعیت جوان کشور، بالا رفتن میزان تحصیلات، وضع اقتصادی و موقعیت مکانی و فرهنگی توجه به مقوله تفریح را می‌طلبد و از طرف دیگر گسترش شهرها و فضای مسکونی و تجاری در کلان‌شهرهایی مانند تهران، اصفهان و ... در کنار کمبود و گرانی زمین، توسعه‌ی عمودی و برج‌سازی و آپارتمان‌سازی را جایگزین توسعه افقی کرده است. بنابراین ترویج فرهنگی جدید مبتنی بر فناوری‌های پیشرفته در شهرها و بروز تفریحات و سرگرمی‌های مجازی سبب شده تا جامعه از تفریحات واقعی دور بشود. اما در عین حال باید توجه داشت که تفریح واقعی در کنار توجه به ارزش‌های اعتقادی و رشد اقتصادی و صنعتی و توجه به آموزش و ... حق همه شهروندان است و وجود ساختار و کالبد شهری متناسب در دنیای امروز جهت محقق ساختن این امور بسیار ضروری است.

بیان مسأله

عنوان موضوعی که در پژوهش حاضر مورد توجه قرار دارد بررسی جامعه‌شناسی کالبدی شهرهای ایران، نمونه موردی شهر اصفهان در سال ۱۳۸۵ می‌باشد، همان‌طور که از موضوع مشخص است توجه به کالبد شهری، کالبد فعلی و کالبد توسعه‌یافته با توجه به

دیدگاه‌های جدید در حوزه‌ی جامعه‌شناسی شهری و جامعه‌شناسی توسعه و توسعه‌نیافتگی موضوع اصلی می‌باشد. در این رابطه می‌توان عنوان کرد که امروزه در دنیا در مباحث جدید ساختار و کالبد شهری موضوعاتی چون تغییر ساختار تقسیم کار در شهرها در پهنه جهانی و خروج کارگاه‌ها و صنایع از شهرها به اطراف و حتی کشورهای دیگر (صنعت‌زدایی از شهرها) تعریف فضاهای مجازی و شهر مجازی، نبود تمایز مشخص بین فرهنگ نخبگان و توده در شهر و تبدیل تاریخ به یک میراث و ایجاد نوسانات شدید در میزان استقبال از فضاهای شهری مانند موزه، تقویت شهر به عنوان صحنه نمایش تصاویر اجتماعی، موج‌ها و شبکه‌های هنری جدید، نوعی از کنترل و انطباق شهری از طریق کارت‌های اعتباری، حضور و غیاب و . . . باعث معرفی یک محیط دگرگون‌شده زمان و فضا که در آن جایگیری مکان تا حد زیادی وجود ندارد، شده است.

اهداف تحقیق

هدف کلی در کار حاضر توجّه به یکی از مهمترین مباحث جامعه‌شناسی شهری یعنی رابطه توسعه اقتصادی - اجتماعی و کالبد و ساختار شهری و شهرنشینی و شهرگرایی در کشورهای در حال توسعه از جمله ایران می‌باشد که در بحث اختصاصی به بررسی این موضوع در شهر اصفهان خواهیم پرداخت.

پیشینه‌ی پژوهش

بررسی تاریخ مباحث شهرسازی در ایران با تمدنی چند هزار ساله که در مراحل مختلف نشیب و فراز فراوانی را پیموده است به بررسی و تفحص گسترده و عمیقی نیاز دارد. جهت مطالعه‌ی این موضوع در ایران به طور خلاصه و به صورت مقدماتی بایست به بررسی سازمان فضایی و تشکیلات شهری و منطقه‌ای در ایران پرداخته شود. در این زمینه تاریخ تمدن ایران را می‌توان به دو دوره تقسیم کرد: یکی از پیدایش تا اسلام که از آن به عنوان عهد باستان نام برده می‌شود و دیگری دوره اسلامی که تا زمان حاضر را در بر می‌گیرد که مباحث شهری جدید به‌طور جدی در دوره‌ی قاجار آغاز می‌شود. این دوران سرآغاز تاثیر کشور از غرب و تحول در ساختار شهری و منطقه‌ای است. این تاثیرپذیری در دوره پهلوی دامنه‌های خود را گسترش بیشتری می‌دهد. در این جا این نکته قابل توجّه

است که بایست توجه شود که هر چند معماری و شهرسازی از مهم‌ترین موضوعات و مباحث در ایران محسوب می‌شده ولی نظریه‌پردازی منظم و منسجم در این زمینه بسیار ضعیف بوده است و اغلب این‌گونه مباحث صرفاً فنی محسوب می‌شده است. بنابراین تحقیقات شهری در ایران اغلب شکل وارداتی داشته است و تنها در دوران معاصر با تاسیس رشته‌های معماری و شهرسازی و به دنبال آن رشته‌های جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری^۲ و جامعه‌شناسی باعث توجه نظری و علمی به این‌گونه مباحث در ایران شده است.

چهارچوب نظری تحقیق

در بخش نظری تحقیق به بررسی نظریات عمده در رابطه با موضوع کالبد شهری پرداخته‌ایم که بر اساس آن‌ها می‌توان به موضوع بررسی ساختار و کالبد شهری در ایران و شهر اصفهان پرداخت، چند دسته اصلی نظریات در این‌جا استفاده شده است؛ دسته‌ی اول نظریات بررسی کالبد شهری با دیدگاه‌های فرهنگی و زیباشناختی، دسته‌ی دیگر دیدگاه‌های اقتصادی و صنعتی، دسته‌ی سوم دیدگاه‌های اکولوژیکی و اهمیت فضای سبز و روابط کنشی انسانی در شهرها می‌باشد، دسته‌ی چهارم دیدگاه‌های مرتبط با کالبد شهری بر اساس نوع کشورها و موضوع جهانی^۴ شدن می‌باشد و در انتها دیدگاه‌های جامعه‌شناختی و شهرسازی جدید را مورد توجه قرار داده‌ایم. بر این اساس نخستین دسته از نظریه‌هایی که در اینجا به موضوع کالبد و ساختار شهری پرداخته است نظریه‌هایی است که عامل مذهب و فرهنگ را در ارتباط با موضوع کالبد شهری مطرح کرده است. امس راپاپورت^۵ از جمله اندیشمندان فرهنگ‌گراست. وی ساختار یک مجتمع زیستی را از نظر ویژگی‌های فرهنگی مورد دقت قرار داده و معتقد است که عوامل فرهنگی و به‌ویژه اعتقادات مذهبی مردم، اساس انتظام‌بخشی به زیستگاه‌های انسانی بوده است. وی اساس عمل نظم‌دهی به سکونتگاه‌ها را مذهب و مقدسات مردم دانسته که غالباً به شیوه‌ای نمادگرایانه صورت می‌گرفته است (لینچ، ۱۳۸۴، صص ۵۴-۵۲). در دسته‌ی دوم از مهم‌ترین نظریات مرتبط با نظریات کالبد و ساختاری می‌توان به نظریاتی اشاره کرد که شهر را از نظرگاه عوامل اقتصادی و صنعتی شدن مورد توجه قرار داده است، مثلاً نظریه حداکثر استفاده از زمین‌های کشاورزی است که برای اولین بار «یوهان هنریک وان تونن» آلمانی بود که نظریاتی در رابطه با توزیع فعالیت‌های اقتصادی عنوان کرد. وی در کتابی با عنوان

ایالت منفرد این نظریه را عنوان کرد که الگوی کاربردی زمین با قیمت کالاهای کشاورزی و هزینه تولید آن‌ها رابطه‌ی مستقیمی دارد و یکی از عوامل مهم تعیین‌کننده هزینه تولید کالاهای مختلف، فاصله محل تولید تا مرکز فروش است (نوابخش، ۱۳۷۶، صص ۲۹-۲۷). نظریات عوامل اکولوژیکی و فضایی دسته سوم و از مهم‌ترین دسته دیگر از نظریات است که در تعریف کالبد و ساختار شهری بسیار مؤثر بوده است، یکی از این نظریات نظریه ساخت اکولوژیک شهر است، کالوین اشمید است که در آن وی با مطالعه مسایل شهری نظیر خودکشی و جدایی‌گزینی گروه‌های ویژه شهری از طریق آمارهای به دست آمده نظریه ساخت اکولوژیک شهر را مطرح می‌سازد. در این دیدگاه توصیف سازمان بهداشت جهانی، سلامتی و بهداشت محیط عبارت است از سلامت فیزیکی و روحی و اجتماعی افراد یک جامعه. بنابراین فضای سبز شهری و پارک‌های موجود در یک شهر نه تنها ارزش تفریحی دارد و محل شایسته‌ای برای گذراندن اوقات فراغت مردم به شمار می‌آید، در اغلب موارد این فضاها از توسعه بی‌قواره و نسنجیده شهرها نیز جلوگیری می‌کند. به طور کلی دو نگرش متفاوت در مورد نحوه توزیع فضای سبز در شهر وجود دارد. در مقابل بر مبنای نگرش دوم فضای سبز باید به صورت قطعات کوچک در تمامی سطح شهر توزیع شود تا همگان بتوانند به سادگی بدان دست یابند. در این دیدگاه، فضای سبز در زندگی شهری ادغام و جزئی از آن می‌شود. بنابراین در این دیدگاه مهاجرت‌های بی‌رویه و گسترش مناطق شهری بدون توجه به بار جمعیتی به شدت مورد انتقاد می‌باشد.

دسته‌ی چهارم از دیدگاه‌های نظری در مورد کالبد و ساختار شهری دیدگاه‌هایی است که به تفاوت بین نوع کشورها در شکل‌دهی ساختار و کالبد شهری توجه دارد، این دسته از نظریات بر تفاوت بین شهرها از نظرگاه‌های مختلف را اساس تقسیم‌بندی کالبد و ساختارهای شهری قرار داده است که مهمترین این تقسیمات، تقسیم شهرها به شهرهای جهان اول، دوم، سوم و شهرهای پیرامون (وابسته در نظام جهانی) و مرکز و یا شهرهای جهانی و غیرجهانی و . . . می‌باشد. در این راستا نظریه‌ی مرکز - پیرامون و کالبد و ساختار شهری نیز قابل توجه می‌باشد که در آن برای درک ساختار فضایی مناطق و پیش‌بینی تغییر و تحولات و روند توسعه، فریدمن الگوی مرکز - پیرامون را عرضه می‌دارد. در این راستای نظری مانوئل کاستلز، ابتدا جامعه‌ی بسته را به عنوان جامعه‌ای که

ساخت اجتماعی آن در سطوح اقتصادی، سیاسی و ایدئولوژیک، در ارتباط سازگار با صورت‌بندی اجتماعی غالب دیگری است، تعریف می‌کند (کاستلز، ۱۳۸۲، صص ۹۸-۹۳) او در خصوص شهرنشینی نتیجه می‌گیرد که فرآیند شهرنشینی بیان پویایی اجتماعی فوق در سطح فضا است. بنابراین از یک سو باید بین صنعتی‌شدن مسلط و شهرنشینی وابسته و از سوی دیگر بین شهرنشینی و رشد، در کشوری که از فعالیت‌های جدید فناورانه برخوردار است رابطه‌ای در نظر گرفت. به عبارت دیگر، هر چند بین رشد صنعتی و شهرنشینی در غرب رابطه‌ای مثبت برقرار بوده است، اما این رشد صنعتی در جوامع جهان سوم، شهرنشینی وابسته را به دنبال داشته است.

دسته‌ی دیگر از دیدگاه‌های در زمینه‌ی کالبد و ساختار شهری نظریات دیدگاه‌های کلان جامعه‌شناختی می‌باشد که می‌توان به نظریات مارکسیستی و نگرش آن بر کالبد شهری و شهرسازی، نظریات فمینیستی و نوع نگرش آن بر موضوع کالبد شهری و نظریات پست‌مدرنیسم و نگرش آن به شهرسازی و کالبد شهری اشاره کرد. نظریات پست‌مدرنیسم و نگرش آن به شهرسازی و کالبد شهری نیز در ادامه‌ی دیدگاه‌های کلان جامعه‌شناختی در مورد کالبد شهری (توسلی، ۱۳۷۴، صص ۳۲-۳۰) قابل توجه می‌باشد. در این نظریات باید عنوان کرد که پست‌مدرنیسم در حقیقت نفی جامعیت است، خواه در ارایه راه‌حل‌های عظیم در طرح‌های جامع شهری و یا ملاحظات زیبایی‌شناسی استانداردگرایی در طرح‌های جامع شهری و یا ملاحظات زیبایی‌شناسی استانداردگرایی در معماری تجددگرا و حتی تمرکزگرایی اقتصادی پست‌مدرنیسم از یک سو دارای دیدگاهی مبهم و بدبینانه است، به این ترتیب که نمایانگر جهانی است متشت، که مانع هر گونه اقدام جمعی می‌شود. دیدگاه پست‌مدرن به مفهوم کلی، تفکر بعد از تجدد حاکی از تغییر وسیع آیینی متشکل از نظام‌های فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی در دهه‌های اخیر است. دیوید هاروی برای شرح تاثیر این آیین در طراحی کالبد از نقدهای وسیع تجددگرایی در معماری و شهرسازی آغاز می‌کند. در دیدگاه‌های مارکسیستی نیز موضوع توجه سیاست‌گذاری از بالا و نظارت صرفاً سیاسی در شهرسازی و موضوعات شهری مورد توجه می‌باشد. کار مهم در زمینه توجه به کالبد جامعه‌شناختی شهر در کشورهای سوسیالیستی به کاروایت و پریش مربوط است که در آن به توصیف الگوی شهرگرایی در چین به ویژه در دوران انقلاب فرهنگی می‌پردازد و

از نظر وی وضع کنترل‌های شدید بر مهاجرت و به حداقل رساندن شهرنشینی با وجود توسعه چشمگیر اقتصادی بسیار بااهمیت می‌باشد و از نکات قابل توجه نظارت سیاسی و کنترل‌شده بر موضوعات شهری می‌باشد.

دسته‌ی آخر از نظریات مرتبط با ساختار و کالبد شهری می‌توان به نظریه‌پردازی‌های شهرهای جدید اشاره کرد که از مهمترین آن‌ها نظریه‌ی باغ شهرها ابنزر هاوارد می‌باشد. در اواخر قرن نوزدهم (۱۸۹۸) نظریه باغ شهرها به وسیله ابنزر هاوارد در انگلستان و با الهام از نظریات قبل از خود اعلام شد. این نظریه نقطه‌ی عطفی در شهرسازی معاصر و در اصل تقدم شهرسازی بر شهرنشینی محسوب شده است. بعد از این نظریه بر بستر تحولات فکری و اجتماعی قرن بیستم، نظریه شهرک‌های اقماری، حومه‌های شهری، واحد همسایگی و بالاخره شهرهای جدید پا به عرصه وجود گذاشت و بر بستر تحولات ناشی از انقلاب صنعتی، دو نظریه اصلاح‌گرایان و آرمان‌گرایان به وجود آمد. نظریه «اصلاح‌گرایان» در چهارچوب دیدگاه فن‌شناختی، سامان‌دهی و بهبود محیط شهری را بدون نفی کلیت آن امکان‌پذیر می‌دانست و معتقد بود که نوسازی و بهسازی شهرها باید از درون بافت آن‌ها صورت پذیرد.

آرمان‌گرایان یا نوگرایان تحت عنوان جنبش تعاونی، معتقد به ایجاد شهرهای آرمانی یا به قولی شهرهای جدید در مقابل گزینه شهرهای صنعتی بودند؛ اما هاوارد بر سامان‌دهی فضایی شهرهای بزرگ، بخش صنعت و جمعیت، ارابه مسکن، اسکان شاغلان به خصوص در بخش صنعت، حد متناسب جمعیت و مساحت، اشتغال و خودکفایی تاکید داشته است. در واقع نظریه‌ی وی شامل پیوند شهر و روستا بود؛ اطراف باغ شهر را کمربندی سبز فرا می‌گرفت و این کمربند سبز می‌بایست غذا و سرویس لازم را فراهم می‌ساخت در این نظریه با توجه به اهمیت شهرهای اقماری اهداف بیست‌گانه ایجاد شهرهای جدید اقماری ذکر شده است که مهم‌ترین آن‌ها جلوگیری از توسعه بی‌رویه و کلان‌شهرشدن مادر، انتقال کارگاه‌ها و صنایع مزاحم و بعضاً بدون مجوز از شهر مادر به شهر جدید به منظور هدایت و مدیریت و کنترل خدمات مورد نیاز این صنایع، جذب سرریز جمعیت از طریق ایجاد کانون‌های اشتغال در شهر جدید، جلوگیری از بالا رفتن بی‌رویه‌ی قیمت زمین در شهر مادر و بورس‌بازی روی زمین به علت توسعه نامحدود شهر مادر و ... می‌باشد.

بنابراین بر اساس پژوهش حاضر می‌توان در مورد عوامل مؤثر بر کالبد و ساختار شهری در شهر اصفهان عنوان کرد که دو رخداد مهم یعنی شهری‌شدن جهان و دیگری ظهور شهرهای جهانی را به‌عنوان موضوعات مهم در این حوزه بایست برشمرد و توجه داشت و نکته مهم دیگر در تحلیل عوامل کلان مؤثر بر کالبد شهری رشد بالای جمعیتی در کشورهای در حال توسعه از جمله ایران است که عنوان شد امروزه نیمی از جمعیت هشت میلیاردی جهان ساکن شهرها هستند.

در اکثر جهان و زمین‌ها رفته رفته به شهر تبدیل می‌شود. همچنین عنوان شد که براساس نظریه‌های مطرح‌شده امروزه کالبد و ساختار شهری در کشورهای در حال توسعه و از جمله ایران متأثر از افزایش فقر در شهرها، دسترسی ناکافی به مسکن و خدمات اصلی شهری، گسترش زاغه‌نشینی و مسکن‌های غیرقانونی، سیستم حمل و نقل ناکافی، بیگانگی شهروندان، رقابت شغلی و اقتصادی نابرابر، نارسایی امکانات اصلی شهر، ویرانی محیط زیست، آلودگی هوا، تراکم جمعیت، ناکافی بودن خدمات بهداشتی اصلی و آب و بحران‌های اجتماعی از جمله مواد مخدر و ... بوده و از چالش‌های پیش روی کلان‌شهرها می‌باشد. همچنین از نکات مهم در بررسی کالبد و ساختار شهری در ایران و شهر اصفهان اینست که امروزه هر شهر «جهان اولی» در دل خود یک شهر «جهان سومی» دارد که با مشکلات آلودگی محیط زیست، بی‌کاری، ازدحام جمعیت، گرسنگی، بیماری، سوء تغذیه و مرگ و میر کودکان به میزان زیادی دست به گریبان است. از طرف دیگر در هر شهر جهان سومی یک شهر جهان اولی و پیشرفته که کلاس جهانی ارتباطات و تکنولوژی داشته باشد وجود دارد و این حکایت از شکاف بزرگ و چالش اساسی است که میان این دو جهان وجود دارد (کیلیرت، ۱۳۸۴، ص ۱۳۸). بنابراین کلان‌شهرهایی چون شهر اصفهان برای کسب جایگاه رفیع خود در فرآیند جهانی‌شدن و کسب کالبد و ساختار متناسب و ایستادگی در برابر تحولات پرشتاب قرن ۲۱ راهی جز تکیه بر مشارکت آگاهانه شهروندان و به‌ویژه تشکل‌های غیردولتی و داوطلب ندارد. فرآیندی که در آن شهروندان با سهیم‌شدن در تصمیمات اثرگذار بر زندگی خود و جامعه شهری و با درک حقوق شهروندی و با شناخت و فهم از مسؤولیت‌پذیری جمعی و گروهی، بر کارآیی و نظم

کلان‌شهرها بیفزایند. این بدان معنی است که مدیریت کلان‌شهرها بر محور سیاست تمرکززدایی و ایجاد دموکراسی در مدیریت امکان‌پذیر است.

تمرکززدایی و معطوف شدن به انرژی پایان‌ناپذیر شهروندان و پذیرش سازمان‌های غیردولتی به عنوان شریک و نه رقیب از جمله استراتژی‌های ضروری و انکارناپذیر برای مدیریت شهری آینده است. علاوه بر این جایگاه، آموزش مستمر و جریان دانایی و به هنگام بودن پیکر مدیریت شهری به دانش و درک جدید و به کارگیری نخبگان و دانش‌گامیان یک ضرورت حیاتی و اجتناب‌ناپذیر است. همچنین بر اساس نظریه‌های عمده توجّه به عوامل مؤثر در شکل‌گیری فرم کالبدی شهرها اهمیت زیادی دارد. شهرها به روش‌های مختلفی ساخته می‌شود و عوامل گوناگونی در شکل‌گیری فرم کالبدی این مراکز زیستی مؤثر می‌باشد. عواملی همچون شرایط طبیعی نظیر آب و هوا و یا نوع مصالح ساختمانی موجود در طبیعت، نیروهای اقتصادی مانند جریان سرمایه، اقدامات ساکنین و تصمیم‌گیری آن‌ها در زمینه انتخاب محل مناسب برای احداث مسکن و یا انتخاب مرکز خرید، سطح و نوع فناوری، نحوه توزیع قدرت در جامعه و میزان تاثیرگذاری گروه‌های مختلف در نظام تصمیم‌گیری و غیره از جمله نیروهای مؤثر در شکل‌گیری شهرها می‌باشد.

معمولاً هویت یک اثر معماری و شهرسازی با میزان وجود ایده‌ها و معانی برگرفته از ویژگی‌های فرهنگی دستگاه تشخیص هویت شناخته می‌شود. بنابراین برنامه‌های شهرسازی در ایران و شهر اصفهان را نمی‌توان به عنوان یک برنامه خاص شهر و جدا از محیط‌های اطراف خود دانست، بنابراین، در شهرسازی یکی از مهم‌ترین مطالعات در جهت طراحی‌های محیط شهری، هماهنگی شهرها با محیط‌های طبیعی، فیزیکی، اجتماعی و اقتصادی اطراف آن‌ها از یک سو و ارتباط متقابل نواحی زیستی با یکدیگر از سوی دیگر است (شعبه، ۱۳۸۶، ص ۱۵). در برنامه‌ریزی‌ها، طراحی‌ها و هرگونه اقدامی در جهت شهرسازی در هر محیط شهری، در نظر گرفتن وجوه مشترک بین شهر با محیط اطراف اهمیت ویژه‌ای دارد، این وجوه مشترک و ارتباطات، ممکن است از سطح محیط و روستاهای نزدیک یک شهر شروع شود و تا به مناطق بزرگ اطراف و حتی کشور بینجامد. در طرح‌ها و برنامه‌ریزی‌های شهری و در هر گونه اقدامی در جهت شهر مورد مطالعه، بایستی امکانات شهر از نظر فیزیکی، اقتصادی و خواست مردم در رابطه با منطق طرح‌های توسعه مورد

توجه واقع شود. بنابراین بر اساس این دیدگاه‌های مطرح در بیان توضیح کالبد و ساختار شهری در بررسی حاضر فرضیه‌های زیر در بررسی کالبد و ساختار شهری در شهر اصفهان تحقیق شده است.

فرضیه‌های تحقیق

- بین توسعه اقتصادی - اجتماعی و نوع و شکل ساختار و کالبد شهری در شهر اصفهان رابطه وجود دارد.
- بین دیدگاه‌های صرفاً سیاست‌گذاری از بالا و ساختار و کالبد شهری در شهر اصفهان رابطه وجود دارد.
- بین وجود دیدگاه‌های جهانی با شکل و ساختار کالبد شهری در شهر اصفهان رابطه وجود دارد.
- بین پذیرش پدیده‌ی مهاجر و مهاجرت و ساختار و کالبدی شهری در شهر اصفهان رابطه وجود دارد.
- بین پیشرفت صنعت و روند صنعتی‌شدن و ساختار و کالبدی شهری در شهر اصفهان رابطه وجود دارد.

جامعه آماری و حجم نمونه

در مناطق یازده‌گانه‌ی شهر اصفهان کلّ خانوارهای واجد شرایط جامعه‌ی آماری تحقیق می‌باشد که بالغ بر ۴۴۱۷۸۲ مورد است که برای تعیین تعداد نمونه‌ی تحقیق از روش نمونه‌گیری کوکران برای تعیین حجم نمونه در جامعه استفاده شده است که به‌طور کلی فرمول کوکران برای تعیین حجم نمونه در جامعه‌ی آماری به‌کار گرفته شده است و در زیر آمده است که بر اساس آن تعداد ۳۸۴ خانوار جهت پرسش مدّ نظر قرار گرفت.

$$n = \frac{Nt^2pq}{Nd^2+t^2pq}$$

تعیین حجم نمونه

طبق فرمول کوکران نمونه‌ی مورد نظر به شکل زیر محاسبه شده است:

$$n = \frac{\frac{t^2 pq}{d^2}}{1 + \frac{1}{N} \left(\frac{t^2 pq}{d^2} - 1 \right)} = \frac{\frac{3/842 \times 0/5 \times 0/5}{0/0025}}{1 + \frac{1}{441782} \left(\frac{1/96 \times 0/5 \times 0/5}{0/0025} - 1 \right)} \sim 384$$

که در این فرمول

حجم جمعیت: N

دقت احتمالی مطلوب: d

ضریب اطمینان ۹۵٪: t

روش تحقیق

از آنجا که در این تحقیق در پی بدست آوردن عوامل مؤثر بر کالبد و ساختار شهری در ایران و اختصاصاً شهر اصفهان بوده‌ایم، تعیین و اثبات این علل و عوامل با استفاده از روش تحقیق پیمایشی یا میدانی قابل انجام بوده است، فلذا با استفاده از تکنیک پرسشنامه به انجام تحقیق پرداخته‌ایم. این روش می‌تواند داده‌ها و اطلاعات ملموس در این زمینه را حاصل کند. اطلاعات مورد نیاز را با تحت پوشش قرار دادن کل خانوارهای ساکن در مناطق یازده‌گانه شهر اصفهان جمع‌آوری نموده‌ایم. بدین ترتیب جامعه‌ی آماری مورد نظر ما کلیه‌ی خانوارهای شهری اصفهان می‌باشد. از میان این جامعه به روش «کوکران» اقدام به انتخاب نمونه‌ها نموده است و با مراجعه پرسشگران به محل سکونت آن‌ها، پرسشنامه تنظیم شده است که حاوی سؤال‌های مستقیم و غیرمستقیم از سرپرستان آن‌ها می‌باشد، تکمیل گردیده است. پس از مرحله جمع‌آوری اطلاعات، به تجزیه و تحلیل یافته‌های تحقیق و آزمون آن‌ها در سه سطح پرداخته‌ایم. بدین منظور ابتدا در سطح «توصیفی» به بررسی تک‌تک متغیرها پرداخته و با استفاده از جداول توزیع فراوانی و محاسبه مقادیر فراوانی مطلق، فراوانی نسبی، فراوانی تجمعی متغیرها را مورد توصیف قرار داده‌ایم. در برخی موارد نیز از شاخص‌های تمایل به مرکز مانند میانگین، میانه، نما، انحراف معیار و واریانس برای توصیف متغیرها مدد جست‌ایم. در مرحله‌ی بعدی در سطح «تبیین و تحلیل» دوبعدی با استفاده از آزمون‌های آماری تعیین سطح معنی‌داری نظیر آزمون کی دو (X^2) و با به‌کار بردن جداول دوبعدی، معنی‌داری رابطه متغیرها را با یکدیگر تعیین نموده‌ایم. در این سطح از تجزیه و تحلیل، تعدادی از متغیرها که سطح معنی‌داری پائینی داشته است از

تجزیه و تحلیل کنار گذاشته‌ایم. در مرحله‌ی سوم وارد سطح تحلیل رگرسیونی شده و به تجزیه و تحلیل چندمتغیره پرداخته‌ایم. در این سطح با محاسبه ضرایب همبستگی، ضریب تعیین، و غیره سعی نموده‌ایم تاثیر همزمان متغیرهای مستقل را بر متغیر وابسته بررسی کنیم و آن را محاسبه نماییم.

یافته‌های پژوهش

الف) توصیف آماری یافته‌های پژوهش

در جدول شماره ۱ برخی آماره‌های پاسخگویان از جمله تعداد، میانگین، انحراف استاندارد و ... بر حسب میزان درآمد در ماه، سن، مدت سکونت در اصفهان، مدت سکونت در منطقه‌ی شهرداری آورده شده است که بر اساس آن بیشترین اختلاف در بین پاسخگویان در مورد درآمد می‌باشد و بقیه‌ی موارد لازم نیز محاسبه شده است.

جدول شماره (۱): برخی آماره‌های پاسخگویان بر حسب میزان درآمد در ماه، سن، مدت سکونت در اصفهان، مدت سکونت در منطقه‌ی شهرداری

برخی آماره‌های پاسخگویان	میزان درآمد در ماه	سن	مدت سکونت در اصفهان	مدت سکونت در منطقه‌ی شهرداری
تعداد	۳۸۴	۳۸۴	۳۸۴	۳۸۴
میانگین	۳۲۸/۹۸	۳۶/۲۸	۲۳/۱۰	۱۲/۷۳
میانه	۳۱۰/۰۰	۳۵/۰۰	۲۲/۰۰	۸/۰۰
انحراف استاندارد	۱۶۹/۷۴۸	۱۳/۴۴	۱۳/۹۶۱	۱۲/۱۱۷
دامنه تغییرات	۸۰۰	۵۰	۷۲	۷۲
کمینه	۰	۱۵	۱	۱
بیشینه	۸۰۰	۶۵	۷۳	۷۳

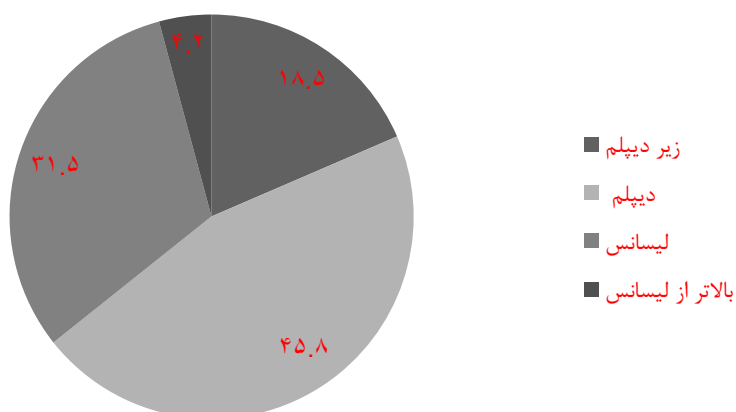
در بخش پیمایشی تحقیق بعد از بررسی ویژگی‌های پاسخگویان و وضعیت توزیع آماری متغیرهای تحقیق که از لحاظ وضعیت تحصیلی به شکل زیر می‌باشد:

جدول شماره (۲): توزیع فراوانی پاسخگویان بر حسب تحصیلات

تحصیلات	فراوانی	درصد	تجمعی درصد
زیردیپلم	۷۱	۱۸/۵	۱۸/۵
دیپلم	۱۷۶	۴۵/۸	۶۴/۳
لیسانس	۱۲۱	۳۱/۵	۹۵/۸
بالتر از لیسانس	۱۶	۴/۲	۱۰۰
مجموع	۳۸۴	۱۰۰	

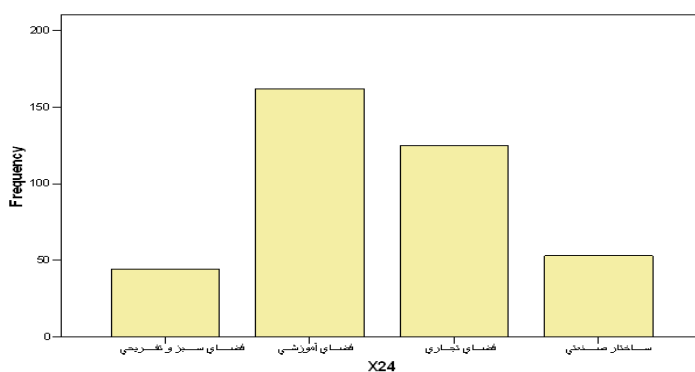
این موضوع یعنی توزیع فراوانی پاسخگویان بر حسب تحصیلات در نمودار شماره ۱ نیز نشان داده شده است که بیشترین فراوانی متعلق به گروه دیپلم و لیسانس می‌باشد.

نمودار شماره (۱): توزیع فراوانی پاسخگویان بر حسب تحصیلات

همچنین نمودار شماره ۲ توزیع فراوانی پاسخگویان بر حسب اولویت اول شهری موضوع بالا را نشان می‌دهد که بیشترین فراوانی افراد مورد سؤال اعلام داشته‌اند که مهم‌ترین موضوع قابل توجه، اولویت به فضای آموزشی است که ۴۲/۲٪ کل فراوانی را شامل می‌شود و به دنبال آن مهم‌ترین اولویت شهری در شهر اصفهان توجه به فضای سبز و اماکن تفریحی می‌باشد که فراوانی آن ۳۲/۶٪ می‌باشد و کمترین فراوانی مربوط به توجه به ساختارهای صنعتی با فراوانی ۱۱/۵٪ می‌باشد.

نمودار شماره (۲): توزیع فراوانی پاسخگویان بر حسب اولویت اول شهری

(ب) استنباط‌های آماری پژوهش

در بخش آزمون‌ها و تحلیل‌های آماری تحقیق که در سه بخش اصلی قرار دارد در بخش اول تحلیل‌های آماری جداول کای دو را در جهت تایید و یا رد هر یک از فرضیه‌ها توجه کرده‌ایم که بر اساس تقسیمات انجام شده و تنظیم سؤال‌های پرسشنامه سؤال‌های ۲، ۳ و ۴ به‌عنوان متغیر وابسته مورد توجه قرار گرفته است یعنی این سؤال‌های شاخص کالبد شهری بوده است و کارکرد متغیر وابسته را دارد و جهت سنجش رابطه با سایر شاخصه‌های مورد نظر محاسبه می‌گردد در مورد فرضیه‌ی اول طبق جدول شماره ۳ آزمون کای - اسکور ارتباط بین شاخصه‌های توسعه اقتصادی - اجتماعی و کالبد و ساختار شهری سطح معناداری به دست آمده $Sig=0.000$ می‌باشد که نشان می‌دهد ارتباط وجود دارد و شاخصه‌های گرفته شده به عنوان شاخصه‌های توسعه اقتصادی - اجتماعی با نوع و شکل ساختار و کالبد شهری در شهر اصفهان رابطه وجود دارد و فرضیه اول تایید می‌شود یعنی رابطه وجود دارد و با توجه به ضرایب جدول دی - سامرز مربوط رابطه مستقیم و مثبت است.

جدول شماره (۳): آزمون کای - اسکور ارتباط بین شاخصه‌های توسعه اقتصادی - اجتماعی و کالبد و ساختار شهری ($Y * K1$)

آماره	مقدار	درجه آزادی	سطح معناداری دوطرفه
پیرسون کای - اسکور	۳۵۱/۹۸۳	۱۴۴	۰/۰۰۰
نرخ مشابهت	۱۹۶/۶۵۹	۱۴۴	۰/۲
خط با خط ارتباط	۲۱/۴۱۴	۱	۰/۰۰۰
تعداد نمونه	۳۸۴		

در مورد فرضیه‌ی دوم متغیر وابسته به صورت آماری سنجیده شده است که آزمون کای - اسکور ارتباط بین شاخصه‌های سیاست‌گذاری از بالا و کالبد و ساختار شهری سطح معناداری به دست آمده $Sig=0.005$ می‌باشد که نشان می‌دهد ارتباط وجود دارد و شاخصه‌های گرفته شده به عنوان شاخصه‌های سیاست‌گذاری از بالا با نوع و شکل ساختار و کالبد شهری در شهر اصفهان رابطه وجود دارد و فرضیه دوم تایید می‌شود یعنی رابطه وجود دارد و البته با توجه به ضرایب منفی جدول دی - سامرز مربوط رابطه‌ی عکس می‌باشد بدین معنی که نقش بخش خصوصی در ایجاد کالبد متناسب بسیار مهم است و تنها از طریق سیاست‌گذاری از بالا نمی‌توان به نتیجه‌ی مطلوب دست یافت.

جدول شماره (۴) آزمون کای - اسکور ارتباط بین شاخصه‌های جهانی شدن

و کالبد و ساختار شهری ($Y * K1$)

آماره	مقدار	درجه آزادی	سطح معناداری دوطرف
پیرسون کای - اسکور	۱۱۶/۲۵۵ (a)	۸۱	۰/۶
نرخ مشابهت	۱۲۲/۲۴۴	۸۱	۰/۲
خط یا خط ارتباط	۲/۰۵۳	۱	۰/۱۵۲
تعداد نمونه	۳۸۴		

طبق جدول شماره ۴ آزمون کای - اسکور ارتباط بین شاخصه‌های جهانی شدن و کالبد و ساختار شهری به عنوان سوّمین فرضیه، سطح معناداری به دست آمده $Sig=۰۰۶$ می‌باشد که نشان می‌دهد ارتباط وجود دارد و شاخصه‌های گرفته شده به عنوان شاخصه‌های جهانی شدن با نوع و شکل ساختار و کالبد شهری در شهر اصفهان رابطه وجود دارد و فرضیه سوم تایید می‌گردد، یعنی رابطه وجود دارد و رابطه با توجه به ضرایب جدول دی - سامرز مربوط مستقیم و مثبت است.

طبق جدول آزمون کای - اسکور ارتباط بین شاخصه‌های پذیرش پدیده‌ی مهاجرت و کالبد و ساختار شهری به عنوان چهارمین فرضیه تحقیق، سطح معناداری بدست آمده $Sig=۰۷$ می‌باشد که نشان می‌دهد ارتباط معنادار در سطح پنج صدم وجود ندارد و شاخصه‌های گرفته شده به عنوان شاخصه‌های پذیرش پدیده‌ی مهاجرت با نوع و شکل ساختار و کالبد شهری در شهر اصفهان رابطه وجود ندارد و فرضیه چهارم تایید نمی‌شود. در مورد فرضیه پنجم طبق جدول آزمون کای - اسکور ارتباط بین شاخصه‌های پیشرفت صنعت و روند صنعتی شدن و کالبد و ساختار شهری سطح معناداری به دست آمده $Sig=۰۰۵$ می‌باشد که نشان می‌دهد ارتباط وجود دارد و شاخصه‌های گرفته شده به عنوان شاخصه‌های پیشرفت صنعت و روند صنعتی شدن با نوع و شکل ساختار و کالبد شهری در شهر اصفهان رابطه وجود دارد و فرضیه پنجم تایید می‌شود، یعنی رابطه وجود دارد و البته با توجه به ضرایب منفی جدول دی - سامرز مربوط رابطه عکس می‌باشد.

در بخش دیگر آزمون‌ها و تحلیل‌های آماری به تحلیل عاملی می‌توان اشاره کرد که در آن به بررسی دقیق‌تر عوامل وابسته در ارتباط با عامل مستقل پرداخته شده است در اینجا می‌بایست عمده‌ترین عوامل مؤثر بر کالبد و ساختار شهری در شهر اصفهان را با توجه به تحلیل عاملی به صورت زیر خلاصه کرد، اولین عامل و مهم‌ترین عامل با توجه به

بزرگترین ضرایب، شاخصی از متغیرهای X_5, X_6, X_7, X_8 می‌باشد که شاخصی اقتصادی - اجتماعی می‌باشد.

دومین عامل با توجه به بزرگترین ضرایب، شاخصی از متغیرهای X_{21} و X_{22} می‌باشد که شاخص صنعتی شدن می‌باشد.

عامل سوم: شاخص جهانی شدن، شاخصی از متغیرهای X_{24} و X_{25} و X_{26}
 x_{24} و x_{25} و x_{26}

عامل چهارم: شاخص مهاجرت، شاخصی از متغیرهای X_{19} و X_{20}
عامل پنجم: شاخص بُعد دوم از اقتصادی - اجتماعی، شاخصی از متغیرهای X_{17} و X_{18}
عامل ششم: شاخص بُعد سوم از اقتصادی - اجتماعی، شاخصی از متغیرهای X_9 و X_{10}
عامل هفتم: شاخص تصمیم‌گیری از بالا، شاخصی از متغیرهای X_{12} و X_{15}
عامل هشتم: شاخص بُعد دوم تصمیم‌گیری از بالا، شاخصی از متغیرهای X_{14} و X_{16} .
عوامل بالا بر اساس جدول چرخش با بزرگترین ضرایب به دست آمده است و عوامل به ترتیب اهمیت و درجه تاثیر قابل دسته‌بندی می‌باشند که البته عوامل مطرح شده در تحلیل عاملی بر اساس اهمیت‌گذاری خود سیستم می‌باشد و بعضاً با طبقه‌بندی ما متفاوت می‌باشد.

در بخش سوم آزمون‌ها و تحلیل‌های آماری تحلیل رگرسیونی مورد توجه گردیده است این مدل نشان می‌دهد که همان‌طور که در ابتدای بررسی آزمون‌های آماری مطرح شد به ترتیب فاکتور اول یعنی شاخص‌های توسعه اقتصادی - اجتماعی به صورت مستقیم و مثبت بیشترین تاثیر را بر متغیر وابسته دارد و فاکتور دوم یعنی شاخص‌های صنعت و روند صنعتی شدن بیشترین تاثیر را به شکل منفی و معکوس بر متغیر وابسته یعنی کالبد و ساختار شهری اصفهان داشته است و در درجه‌ی بعدی فاکتور سوم یعنی شاخص‌های جهانی شدن بیشترین تاثیر را به شکل مستقیم بر متغیر وابسته داشته است و فاکتور ششم یعنی شاخص بُعد سوم از اقتصادی - اجتماعی، شاخصی از متغیرهای X_9 و X_{10} که باز به شکل مستقیم و عامل هفتم شاخص تصمیم‌گیری از بالا، شاخصی از متغیرهای X_{12} و X_{15} به شکل معکوس بر متغیر وابسته یعنی کالبد و ساختار شهری در شهر اصفهان تاثیرگذار

بوده است. در این مدل رگرسیونی همان‌طور که مطرح می‌باشد عامل چهارم یعنی فاکتور مهاجرت بر اساس ضریب به‌دست آمده اثر معناداری بر متغیر وابسته نشان نمی‌دهد. مدل رگرسیون به‌دست آمده به شرح زیر قابل تفسیر می‌باشد. ضریب همبستگی چندگانه بین متغیرها $R=0.8$ می‌باشد و ضریب تعیین مدل رگرسیونی نیز R^2 برابر 0.64 به‌دست آمد، که مقادیر آن‌ها در جدول زیر موجود است.

جدول شماره (۵): ضرایب همبستگی و ضرایب تعیین مدل رگرسیونی

مدل	ضریب همبستگی	ضریب تعیین	تطبیق ضریب تعیین	اشتباه استاندارد
۱	۰.۸(a)	۰.۶۴	۰.۶۴۲	۰.۶۸۵

جدول شماره ۶، جدول آنالیز واریانس زیر وجود مدل رگرسیونی را تایید می‌کند (سطح معنی‌داری 0.000 می‌باشد) یعنی مدل رگرسیون معنی‌دار است، یعنی می‌توان بر اساس ضرایب حاصل، مدل رگرسیونی لازم را ایجاد کرد.

جدول شماره (۶): جدول آنوا، مدل رگرسیونی

مدل	جمع مربعات	درجه آزادی	میانگین مربعات	F	Sig.
۱ رگرسیون	۳۳۸/۸۰۹	۸	۴۲/۱۰۱	۱۶/۲۳۱	۰/۰۰۰(a)
Residual	۱۰۶۲/۲۹۳	۳۷۴	۲/۸۴۰		
مجموع	۱۴۳۱/۱۰۲	۳۸۲			

طبق جدول ضرایب مدل رگرسیونی، جدول ضرایب زیر، کلیه ضرایب معنی‌دار مدل و مدل نهایی را معرفی می‌کند. مقدار عرض از مبدأ ۱ برابر $6/144$ بوده است که با توجه به سطح معنی‌داری 0.000 وجود آن در مدل معنی‌دار است. به همین صورت وجود عوامل ۱، ۲، ۳، ۴، ۵ و ۶ با خطای کمتر از 0.05 و اطمینان بالاتر از 0.95 در مدل معنی‌دار است. بنابراین با توجه به جداول فوق می‌توان گفت مدل رگرسیونی برآزش شده است در این پژوهش با توجه به متغیرهای وابسته و متغیرهای مستقل که به ترتیب تاثیر به‌دست آوردیم، به شکل زیر می‌باشد:

$$Y = 6/144 + 0/803F_1 - 0/213F_2 + 0/241F_3 + 0/356F_6 - 0/223F_7$$

محدودبتهای تحقیق

در تحقیق حاضر با توجه به موضوع مورد بررسی مهم‌ترین مشکلات و محدودیت‌ها این است که موضوع مطرح شده دامنه‌ی بسیار وسیع پیدا می‌کند که نمی‌توان همه آن‌ها را در یک کار جمع کرد، یعنی به شاخه‌های دیگر علوم فنی و مهندسی و عمران و شهرسازی و ... متصل می‌گردد و آوردن چنین موضوعاتی به یک یا دو پایان‌نامه نمی‌تواند محدود شود. از محدودیت‌های مهم دیگر این پژوهش عدم همکاری لازم از طرف سازمان‌های متولی امور شهرسازی در ارائه اطلاعات لازم می‌باشد که اغلب اطلاعات به دلیل حساسیت‌های موجود در اختیار ما قرار داده نمی‌شد.

پیشنهادها

در پایان این کار پژوهشی به عنوان پیشنهاد می‌توان عنوان کرد که با توجه به این‌که موضوع کالبد و ساختار شهری از مهم‌ترین موضوعات مبتلا به کشورهای در حال توسعه از جمله ایران است و این موضوع در کلان‌شهرهایی چون شهر اصفهان نمود بیشتری دارد بایست به طور جدی مشکلات و مسایل کالبدی شهری مورد توجه همه مردم و مسؤولان قرار گیرد و سریعاً بعد از مرحله‌ی تولید نظریه‌های متناسب به مرحله‌ی کاربردی و اجرا در آید و نظارت‌های لازم از طرق مختلف اداری، سیاسی و قانون‌گذاری مورد توجه کامل قرار گیرد. بنابراین در مجموع همان‌طور که آزمون‌های آماری نشان داد فاکتور اول یعنی شاخص‌های توسعه اقتصادی - اجتماعی به صورت مستقیم و مثبت بیشترین تاثیر را بر متغیر وابسته یعنی کالبد و ساختار شهری دارد و بایست در جهت نزدیک‌شدن به شاخص‌های توسعه‌یافتگی به بحث کالبد و ساختار شهری توجه کافی مبذول داشت و در رفع نواقص موجود اقدامات لازم را انجام دهیم و فاکتور دوم یعنی شاخص‌های صنعت و روند صنعتی‌شدن بیشترین تاثیر را به شکل منفی و معکوس بر متغیر وابسته یعنی کالبد و ساختار شهری اصفهان داشته است، یعنی بایست در جهت رسیدن به ساختار و کالبد متناسب شهری تا حد امکان ساختارهای صنعتی را به خارج از شهرها هدایت نماییم. در درجه بعدی فاکتور سوم یعنی شاخص‌های جهانی‌شدن بیشترین تاثیر را به شکل مستقیم بر متغیر وابسته داشته که این موضوع توجه ما را به روندهای آتی در توجه به ساختار و کالبد شهری جلب می‌نماید که بایست در شهرسازی‌های کنونی به روند جهانی‌شدن

توجه کافی داشته باشیم و صرفاً ساختار شهری با معیارهای سنتی سنجیده نشود، یعنی در شهرهای آینده و شهرهای جهانی شده عوامل بوم‌شناختی در کنار و در ارتباط با عوامل انسانی و اجتماعی و حتی اقتصادی بسیار حایز اهمیت می‌باشد.

عامل هفتم شاخص تصمیم‌گیری از بالا، شاخصی از متغیرهای X_{12} و X_{15} به شکل معکوس بر متغیر وابسته یعنی کالبد و ساختار شهری در شهر اصفهان تاثیرگذار بوده است که این موضوع گویای به‌کارگیری توانمندی‌های بخش خصوصی در موضوع ساختار و کالبد شهری می‌باشد.

در آخر بایست عنوان شود که در تعریف کالبد شهری لازم است به تمام ابعاد کالبدی از جمله کالبد طبیعی، اقتصادی و اجتماعی و روانی در حد استانداردهای لازم توجه کافی مبذول داشته شود. توجه به تعریف توسعه پایدار در توسعه شهری اهمیت زیادی دارد، یعنی در موضوع کالبد و ساختار شهری از مهمترین موارد توجه به موضوعات محیط زیست و اکولوژیک شهری است که در کنار موضوعات فنی و معماری و زیبانشناختی اهمیت دارد.

زیر نویس‌ها

1.Urban Structure	2. Urban Design	3.Urban Planning
4. Globalization	5.Amos Rapoport	6.Screen Plot

منابع

- ۱- استان، کاستلز و دیگری، مهاجرت و شهروندی، ترجمه: فرامرز تقی‌لو، انتشارات پژوهشکده راهبردی، ۱۳۸۲.
- ۲- الکساندر، کریستوفر، معماری و راز جاودانگی، ترجمه: مهرداد قیومی بیدهندی، تهران: دانشگاه شهید بهشتی، ۱۳۸۱.
- ۳- تنهایی، حسین ابوالحسن، درآمدی بر نظریه‌های جامعه‌شناسی، تهران: انتشارات خردمند، ۱۳۷۲.
- ۴- توسلی، غلامعباس، جامعه‌شناسی شهری، تهران: انتشارات پیام نور، ۱۳۷۴.
- ۵- شیعه، اسماعیل، با شهر و منطقه در ایران، انتشارات دانشگاه علم و صنعت، ۱۳۸۶.
- ۶- زنجانی، حبیب‌الله، مجموعه‌ی مباحث و روش‌های شهرسازی، جمعیت، تهران: مرکز مطالعات و تحقیقات، ۱۳۸۳.
- ۷- گیلبرت، آن و دیگری، شهرها، فقر و توسعه شهرنشینی در جهان سوم، ترجمه: پرویز کویمی ناصری، اداره‌ی کل روابط عمومی و بین‌الملل شهرداری تهران، ۱۳۸۴.
- ۸- لینچ، کوین، تنوری شکل شهر، ترجمه: حسین بحرینی، تهران: انتشارات دانشگاه تهران، ۱۳۸۴.
- ۹- لینچ، کوین، سیمای شهر، ترجمه: منوچهر مزینی، تهران: انتشارات دانشگاه تهران، ۱۳۸۵.
- ۱۰- نوابخش، مهرداد، بازتاب توسعه‌ی صنعت بر تغییرات بافت اجتماعی موردی شهر اراک و تحولات آن طی سال‌های اخیر، ۷۵-۱۳۴۵، به راهنمایی غلامعباس توسلی و مشاوره ابوالحسن تنهایی، پایان‌نامه‌ی دکترای دانشگاه آزاد واحد علوم و تحقیقات تهران، ۱۳۷۶.
- ۱۱- نوابخش، مهرداد، ایل خلیج، اراک: انتشارات فرهنگ و ارشاد اسلامی استان مرکزی، ۱۳۷۶.
- ۱۲- ویر، ماکس، شهر در گذر زمان، با پیشگفتار تحلیلی مارتیندال، مترجم: شیوا گاوایانی، تهران: شرکت سهامی انتشار، ۱۳۶۹.
- 13- Castells, Manuel; The Information Mode of Development. 2004.
- 14- Castells, Manuel, the city and the Grass Roots: A cross-cultural theory of urban social movement London: Edward Arnold. 1983.
- 15- Levine, N. Old Culture-new culture: a study of migrants in Ankara, Turkey, Social Forces 51, 355-68. 1973.
- 16- Muslim Cities and Islamic Societies, in Middle East Cities, ed. I.M.Lapidus, Berkeley and Los Angeles. 1969.